

- (4) D'aquestes restes arqueològiques en donava notícia la meua comunicació "*Dades històriques i arqueològiques entorn de Navàs*"; presentada a la XXVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos.- Manresa 1981.
- (5) Arxiu Parroquial del Mojal. Lligall de "*Minutes notariales*", 1313-21.
- (6) A.P.M. "*Protocol . . .*"; un document de 5 de Març de 1617 diu que està en bon estat i que podrà continuar existint.
- (7) Totes aquestes dades procedeixen dels Censos i Padrons de l'Arxiu Municipal de Navàs.

L'ESGLÉSIA ROMÀNICA DE SANTA MARIA DE SERAROLS

Marc Vilarmau i Masferrer

Terme municipal: Súria

Bisbat: Vic

GEOGRAFIA

Itinerari: Cal agafar la carretera de Manresa a Cardona; aproximadament des del km. 12,7, just després de la segona casa de la colònia de Cal Fusteret, abans d'arribar a Súria, d'on surt un camí a mà dreta en no massa bon estat que, travessant la via del tren, mena al cap d'1 km. a la casa rural de Serarols, on hi ha l'església.

Tot el conjunt queda aturonat, agafant una alçada de 385 mts., aixecant-se uns 87 mts. respecte al nivell del riu Cardener.

Aquest indret, no gaire lluny de les explotacions potàssiques de Súria, presenta un sòl ocupat per diversos conreus de secà alternats amb boscos de pi blanc.

La panoràmica que es divisa des d'aquí és excel·lent. Pel Nord es contempla una magnífica vista pirinenca, Coll de Jou i Port del Comte amb la Tossa del Cadí al fons. Per l'Est, les elevacions locals de Puig de Sants i Pujater. Per la banda de ponent, hom pot observar les serres de Castelladral i Sant Mateu de Bages, mentre que el Sud-Est l'ocupa el Montcau i les serres de Mura i Talamanca.

HISTÒRIA

Aquestes contrades ja foren ocupades per diverses civilitzacions antigues. Malgrat que no s'hagin intensificat aquests estudis, podem constatar l'existència de civilitzacions des de l'època de la pedra tallada, tal com ho demostren els diversos sílex i se-

pultures que s'hi han trobat. De l'època romana, fins fa poc, se'n conservaven interessants ruïnes, avui ja desaparegudes per la intensificació dels conreus, així com trossos d'antic camí ral provinents d'antigues vies romanes. També la toponímia actual ens demostra l'existència d'aquest poblament romà. Remarquem els noms de Colomer i La Torra, que recorden el "*columbarius*", semblantment al d'Estrada. (1)

El primer document escrit fent menció del lloc Serarols, data de l'any 993, quan Ramon, comte i marquès, fill de Borrell, comte, ven a Miró, prevere, dit "*Marcucio*", un alou en el comtat de Manresa, en el castell de *Godmare* dit Castellet (= Callús), o en el castell de "*Sorisa*" (Súria) o al seu terme. L'escriptura anomena com a afrontació de l'alou, la vila "*Solarios*" (Serarols). (2).

Un altre document de l'any 1017, esmenta la vila de Serarols amb el nom de "*Solerols*". Es tracta d'una escriptura de venda, feta per Ssgud i la seva muller Sarra a Witard del Llopard. Aquesta escriptura fa menció de la venda d'una peça de terra amb els arbres que posseïen dels seus avantpassats; situada en el comtat de Manresa, castell de Súria, a la vila de *Solerols*. (3).

Fonts documentals ens mostren que, ja en el segle X, la vila de Serarols era ocupada per nombrosos masos. Anomenem els de Ledo, Fabrica, Soler, Cumbis, Closa, Vil·la, Serra i Oliveres. Actualment encara es conserven les masies de Lladó (Ledo), Fàbrega (Fàbrica) i Les Comes (Cumbis), provinents d'aquelles antigues construccions (4). Un interessant cementiri medieval, descobert pels anys trenta i excavat pel Centre Excursionista Montserrat l'any 1981, ens confirma la importància d'aquest indret en l'esmentada època. Aquest cementiri consta d'un total de vuit tombes del

tipus de cista, amb la particularitat que només disposen d'una llosa lateral. (5)

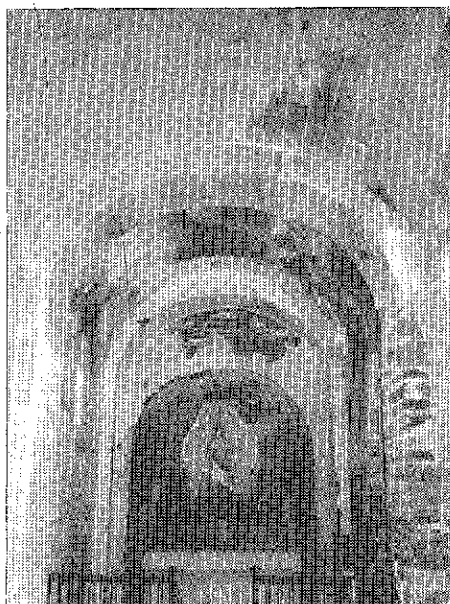
El culte d'aquesta parròquia, sempre sufragània de Sant Cristòfol de Súria, durà fins a l'esclat de la Guerra. Es celebrava tots els diumenges de l'any i altres dies de precepte. Primerament era dedicada a Sant Martí, com moltes altres d'aquella època de principis de l'Edat mitjana. D'aquest període es pensa que pugui datar-se la de Serarols, de la qual encara no s'ha trobat cap document on parli sobre el seu origen i fundació.

El canvi d'advocació pel de la Verge Maria, en el misteri de la Immaculada Concepció, segurament fou produït a mitjans del segle XVI, quan aquest culte tenia forta devoció a tot Catalunya. En una acta de visita datada el 2 de Juny de 1593, l'església surt anomenada com a Santa Maria de Serarols. Advocació igualment emprada en un llibre de comptes corresponent a l'any 1639, on figuren una relació de feines i materials amb el seu cost, necessaris per a la reestructuració de la capella, feta en aquest any. (6)

ARQUITECTURA

L'actual edifici, que ha sofert moltes transformacions en el decurs llarg de la seva història, no el podem contemplar exteriorment amb tota la seva totalitat, car bona part d'ell, s'amaga entre les masies que l'envolten. Només és visible la façana de ponent i uns 4,5 mts. de la cara Sud. Per la part Nord, s'hi afegeix una construcció destinada a usos del mas, mentre que l'absis i part de la façana Sud, queden totalment introduïdes dins les dependències de la masia.

L'església, d'una sola nau senzilla, és de planta rectangular, fent 12 mts. de llargària per uns 5,50 mts. d'amplària. El gruix de les parets és aproximadament d'1,10 mts., mentre

a la cara frontal només arriba als 75 cms., la qual cosa fa suposar, junt amb d'altres característiques tractades més endavant, que aquesta façana no és de la mateixa època que la resta de l'edifici.

El parament dels murs observable des de l'exterior, denoten la disposició en fileres d'uns carreus regularment tallats, mentre que a l'interior són bastament treballats i de mesures més irregulars.

A la façana Sud, hom pot observar l'antic portal, avui tapiat, d'època romànica. Està cobert per un arc de mig punt, format pel conjunt de vuit dovelles, que arrenca d'una simple imposta. L'arc està coronat per una arquivolta a manera de motllura.

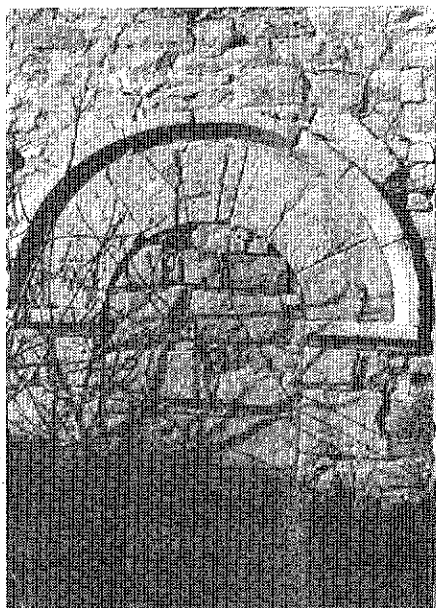
L'interior queda cobert per una volta de mig punt, aguantada per un arc toral. Aquesta presenta un arrebossat que s'estén per part dels murs. A causa del pas dels temps aquesta capa es va descrostonant, mostrant-se clarament el parament dels murs, oferint en conjunt una desafortunada imatge d'aquest interior, tal com ho demostra la fotografia que s'adjunta.

A la paret Sud, s'obre una finestra de doble esqueixada, coberta amb una volta de mig punt adovellada. Actualment resta tapiada i no és visible des de l'exterior, ja que dóna a l'interior del mas adjunt. Si aquesta correspon a la primera època de l'edifici, la finestra que s'observa en el mur Nord, és molt posterior.

En el mur Sud, hom pot observar dos buits, el més proper a l'entrada és de forma rectangular i correspon a l'espai de l'antic portal romànic. El més proper a l'absis, presenta una volta de mig punt, i era l'espai on s'hi col·locava el confessional.

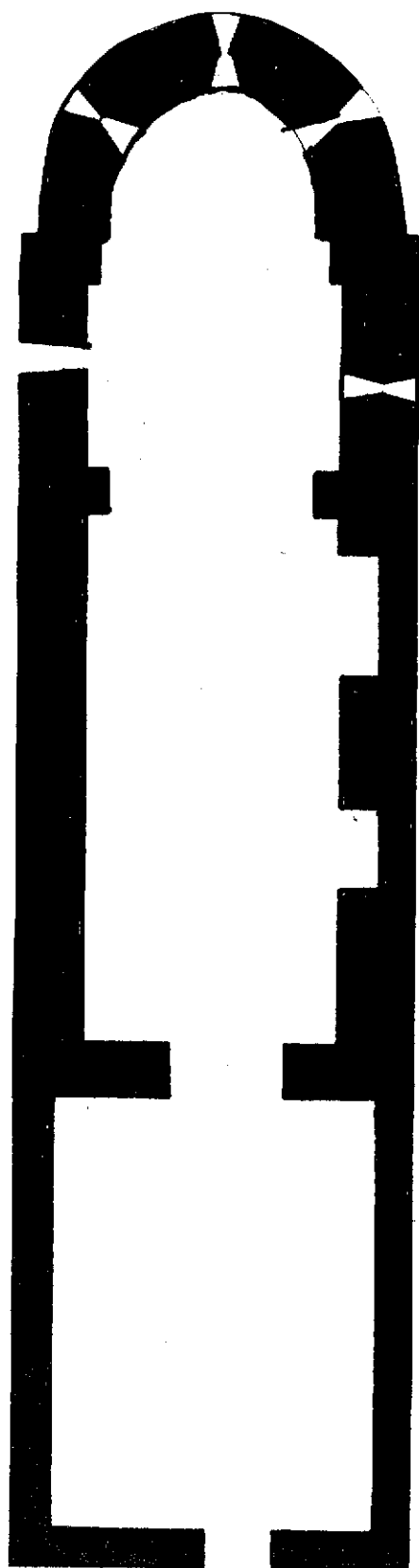
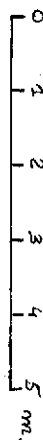
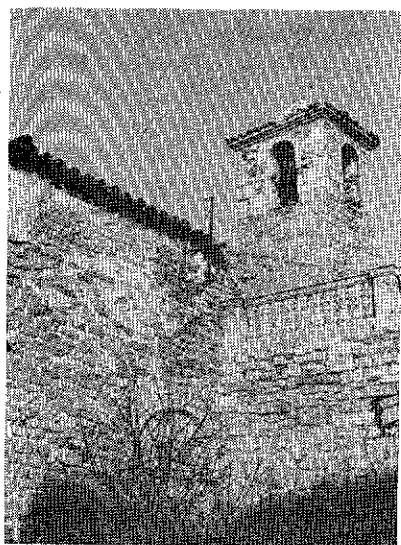
L'absis semicircular i no visible exteriorment, és més baix que la nau i comunica amb aquesta, per un petit graó i un arc triomfal. En ell s'hi obren tres finestres cobertes amb volta de mig punt adovellada. Dues són tapiades, mentre la restant comunica a una dependència del mas adjunt.

Entre l'arrebossat i la paret de l'absis, hom pot contemplar restes de pintures romàniques, avui molt deteriorades. En elles s'hi pot observar el domini dels colors blau i vermell, i la part posterior d'un animal semblant a un lleó, que molt bé podria tractar-se del lleó de Sant Marc. (7)

El segle XVII, fou el de la veritable reestructuració de l'església. Un document de l'any 1639, guardat a la casa Fàbrega de Serarols, esmenta tot un seguit de feines i materials amb el seu cost. Cada any es nomenava un obrer diferent i anyalment, aquesta persona feia un balanç de les reformes produïdes a l'església. Segons diu el document esmentat, en aquest any s'emblanquí l'església, i s'arreglà la teulada, entre d'altres feines. Una partida de l'any 1643, quan era obrer en Marc Comaposada, esmenta que ha pagat 10 sous per posar "*una calderrera per portar l'aiga beneïta*". (8) De les altres reformes que sofrí l'església durant aquest segle, cal destacar:

- El campanar, en forma de torre quadrangular, on s'hi obre una finestra a cada un dels quatre vents.
- L'allargament de la nau per la part de ponent, tapiant l'antic portal romànic, ja que en aquesta façana s'hi obrí un de nou, junt a un petit ull de bou a la part superior.
- L'atri, situat a la part de ponent, és l'element més visible de l'edifici. Està cobert per una teulada de doble vessant, al igual que en tota la nau de l'església. Servia

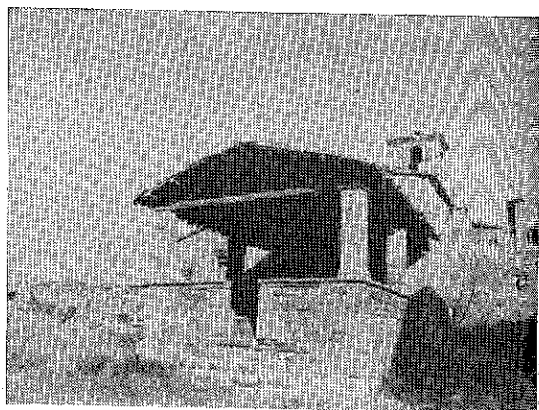
Planta de l'església amb l'atri de Santa Maria de Serarols (M. Vilarnau)

per a aixopluc dels feligresos en dies de pluja o de sol. En el terra de l'atri hi ha enterrats els avantpassats de les famílies de les masies de Cal Comes, Lledó i Fàbrega, tal com ho demostren les inscripcions que figuren a la tapa de les tres tombes. (9)

- Altres elements corresponents en aquest segle, són el cor, construït en allargar-se la nau i una pica baptismal, de la qual ja hem fet referència anteriorment, que es troba situada en el mateix interior de la capella de l'antic portal.

El dia de Sant Jaume de l'any 1936, l'església fou saquejada, i van ser cremats diversos objectes del seu interior, entre d'altres un bonic altar barroc (10), corresponent al segle XVII, concretament a l'any 1649. L'escultor d'aquesta obra fou el manresà Josep Generas, que ja treballà a les esglésies del Carme i la Seu de Manresa. Aquest altar era d'un estil barroc molt pur i elegant, però gens enfarfegat. L'ornamentació de les columnes feia referència a l'Eucaristia; i anaven policromades, mentre la resta era daurat.

A la part central del retaule, s'hi col·locà una pintura de Sant Martí, més antiga, segurament del segle XIV. L'obra per manca de diners no fou acabada, per la qual cosa uns anys més

tard, en el 1674, els escultors manresans Pau i Josep Sunyer completaren el retaule. Varen substituir la imatge de Sant Martí, col·locant en el seu lloc la de Ntra. Sra. de la Concepció, i també alhora les imatges de Sant Pere i Sant Pau, a la part inferior; i de Sant Joan i Sant Jaume a la part superior. Completaren l'altar amb l'efígie, en bust, de Déu Creador, i unes petites imatges de Santa Llúcia i Sta. Àgata.

És una veritable llàstima que, aquest bellíssim altar, molt ben descrit en un treball de J. Lladó sobre aquesta església, publicat pel C.E.C.B., no pugui contemplar-se actualment.

Per acabar, cal fer-nos ressò de l'estat en què avui es troba aquesta capella. La necessitat d'una neteja i una acurada restauració, es veu prou clara, car no cal descartar la possibilitat d'esquerdes i esfondraments en un futur no massa llunyà.

NOTES

- (1) J. LLADÓ, "Indrets catalans. Santa Maria de Serarols", *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, nº 162, Manresa 1933.
- (2) AA.VV., "Els castells catalans", Barcelona, R. Dalmau, editor, 1976 - Vol. V, pp. 793-799.
- (3) J. LLADÓ, *Ibídem*, nº 162.
- (4) J. LLADÓ, *Ibídem*, nº 165.
- (5) J.M. CLARET, et alii: "Els fossars de Cal Bogadella", *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*", juliol-agost de 1981, Manresa.

- (6) J. LLADÓ, *Ibídem*, nº 166.
- (7) Vicenç BURON, *"Esglésies romàniques catalanes. Guia"*, Barcelona, Artstudi Edicions, 1980.
- (8) J. LLADÓ, *Ibídem*, nº 166.
- (9) Per ordre de proximitat a l'església, hi figuren les següents inscripcions:
 - Sepultura de Joan Comas, difunt, Muri, l'any 1685.
 - Sepultura de Jauma Lledó, y dels seus feta, l'any 1688.
 - Sepultura de Joan Fabrega de Sararols, y dels seus feta, on, lo, any 1688.
- (10) J. LLADÓ, *Ibídem*, nº 166 i 168.

ARXIU DE LA COMARCA

L'ARXIU MUNICIPAL DE NAVARCLES

Llorenç Ferrer i Alòs

Val a dir abans d'entrar en la descripció de l'Arxiu Municipal, que a Navarcles, com en tants altres llocs de la comarca, l'Arxiu Parroquial va ésser cremat al començament de la Guerra Civil i no va salvar-se res. Sols va conservar-se:

- Lligall de testaments (de 1805 a 1930)
- Llibre de testaments (de 1858 a 1875)

L'Arxiu Parroquial, per tant, comença immediatament després de la guerra.

L'Arxiu Municipal de Navarcles, objecte d'aquesta ressenya, ha patit les aventures de tots els arxius d'aquesta mena en els pobles petits. Els papers vells, en definitiva una nosa, eren apilonats en algun lloc i només si el secretari de torn hi donava algun valor podia ésser objecte de classificació. A Navarcles ni tant sols això, uns armaris i uns prestatges anaren encabint al llarg dels anys la documentació municipal. Amb el nou Ajuntament, s'in-

vertiren uns mesos de feina en la seva ordenació i, si bé alguns lligalls estan ja ordenats, la paralització, per manca de diners, no ha permès millorar gaire la seva consulta.

La documentació comença a prendre importància a partir de començaments del s. XIX. Anterior a aquesta centúria solament queden restes d'actes del Consistori i alguns censals del s. XVII i el document de la proclamació de St. Valentí com a patró de Navarcles el 1690, rescatats no fa molt temps de la humitat de sota una teulada municipal.

A partir de 1800 la documentació és completa en gairebé tots els seus aspectes:

- **Estadística:** Podem trobar-hi *censos de població* (sobretot a partir de 1857; *Amirallaments* o recompte i descripció dels propietaris de terres des de 1850 fins els nostres dies; *arbitris municipals* i les corresponents estadístiques que ge-